

Mitäs siis silloin on tehtävä?

MONITULKINTAINEN *ON TEHTÄVÄ* -RAKENNE VARHAISNYKYSUOMEA EDELTÄVISSÄ TEKSTEISSÄ

Suomen kielen nesessiivirakenteisiin on perinteisesti luettu erityyppisiä ilmauksia.

Matriisilauseen predikaattina on pakkoa, velvollisuutta, tarpeellisuutta tai soveliaisuutta ilmaiseva yksipersonainen verbi, esimerkiksi *pitää, täytyy, tulee, tarvitsee* tai *sopii*.

Yleiskielessä nämä verbit saavat täydennykseen 1. infinitiivin lyhemmän muodon (*pitää ~ tulee tehdä*), vanhassa kirjakielessä kyseeseen tulee myös 3. infinitiivin instruktiivi tai illatiivi: *pitää tekemän, tarvitaan tekem(ä)än*. (Ks. Forsman Svensson 1992: 51). Nesessiivirakenteita ovat myös *olla*-verbistä ja nominaalimuodosta (passiivin 1. partisiiipista tai 4. infinitiivistä) koostuvat ilmaustyyppit *on tehtävä* ja *on tekeminen* (esim. Ikola 1974: 33—38). Näiden muoto-opillisilta ominaisuuksiltaan vaihtelevien rakennetyyppien jakauma on vanhassa kirjakielessä ja nyky-yleiskielessä hyvin erilainen, kuten ilmenee taulukosta 1 (vrt. IPK 1989: 239, 247, 261, 356, 430, 436; Forsman Svensson 1992: 52).

1600-LUVUN KÄYTÄNTEITÄ

1600-luvun tekstiaineistoon perustuvan tutkimukseni (Forsman Svensson 1992)

nesessiivirakenteista runsaat kolme neljänestä edustaa lounaismurteista *pitää tekemän* -tyyppiä, joka on likimain kadonnut nyky-yleiskielestä. Kyseisen rakennetyypin suurtaajuisuus johtuu paljolti siitä, että tällä rakenteella on vanhassa kirjasuomessa usein muu kuin nesessiivinen funktio; esimerkiksi vanhoissa saarnoissa ainakin kahta viidennestä rakenteista on käytetty vieraiden esikuvien mukaisten perifrastisten tempusten ja modusten vastineina. Kumpikin *olla*-verbillinen rakennetyyppi (*on tekeminen, on tehtävä*) on 1600-luvun aineistossani satunnainen, eikä 4. infinitiivin sisältävä rakenne ole juuri taajakäyttöisempi

nyky-yleiskielessäkään. Sitä vastoin vanhassa kirjasuomessa vain harvoin nesessiivirakenteeksi tulkittavasta *on tehtävä* -tyypistä on tullut nykyisen kirjoitetun kielen suosikki: sen osuus yleiskielen nesessiivirakenteista on runsaat puolet (taulukko 1). Tämä rakennetyyppi on ominainen nimenomaan yleiskielelle, sillä murteissa se on harvinainen: Lauseopin arkiston aineistossa sen osuus on vain n. 6 % nesessiivirakenteista (savolaismurteissa tosin yli 18 %); lounaismurteissa tyyppi on melkein tuntematon (IPK 1989: 436—437; Forsman Svensson 1992: 63).

Taulukko 1. Eräiden nesessiivirakenteiden jakauma 1600-luvun saarnoissa (Sa) ja asetuksissa (As) sekä nyky-yleiskielessä (YK)

Rakennetyyppi*)	Sa	%	As	%	YK	%
1. <i>pitää tekemän</i>	542	79,3	366	88,8	2	0,2
2. <i>tulee ym. tehdä</i>	127	18,6	41	9,9	460	44,1
3. <i>on tekeminen</i>	8	1,2	3	0,7	4	0,4
4. <i>on tehtävä</i>	6	0,9	2	0,5	577	55,3
Yhteensä	683	100,0	412	100,0	1043	100,0

*) Taulukosta on jätetty pois tyyppi *on hyvä tehdä*, jossa matriisiverbi-ilmaus koostuu *olla*-verbistä ja nominista (ks. Forsman Svensson 1992: 52, taulukko 3).

Osoitin 1600-luvun tutkimuksessani (Forsman Svensson 1992), että *on tehtävä* -rakenteella on vanhassa kirjasuomessa useita eri funktioita. Rakenne esiintyy latinan pakkoa ja mahdollisuutta ilmaisevan *esse* + gerundiivi -konstruktion vastineena, ja sillä on usein siirtymäfraasin tehtävä: esimerkiksi ilmaus *Seuraavaksi on tiettävä* viestittää uuteen aiheeseen siirtymisestä. Samaa rakennetta käytetään mahdollisuuden ilmaisimena (*on nähtävä* = ‘on nähtävissä’, ‘voidaan nähdä’), minkä lisäksi partisiippi voi olla puhdas adjektiivi (*laitettava* ‘moitittava’, *suotava*, *uskottava* ym.); niinpä kyseisellä rakenteella on vanhassa kirjakielessä laaja käyttöala (tarkemmin Forsman Svensson 1990: 19 ja 1992: 51—68, 108—109).

Nyky-suomessakin passiivin 1. partisiipin polyseemisuus ilmenee attribuuttiasemaisten partisiippien relatiivilausevastineista: *korjattava kenkä* = 1) ‘kenkä, joka täytyy korjata’ (välttämättömyys); 2) ‘kenkä, joka voidaan korjata’ (mahdollisuus); 3) ‘kenkä, joka korjataan’ (passiivin preesens). *Olla*-verbin ja partisiipin konneksiossa (esim. *Työ on tehtävä*) nomini

hahmottuu vanhassa kirjasuomessa subjektiksi, mikä käy eksplisiittisesti ilmi subjektin ollessa monikossa: partisiippi (usein myös *olla*-verbi) mukautuu subjektin lukuun (*Työt on/ovat tehtävät*). Vanhan kirjasuomen rakenteissa ei esiinny intransitiivisia passiivin 1. partisiippeja (tyyppi *on lähdeittävä ~ kuoltava*); näillähän on nykykielessä pelkästään välttämättömyyden merkitys. (Kielihistoriallisesta kehityksestä ks. Ikola 1959: 43—46.)

1700-LUVUN TEKSTIEN *ON TEHTÄVÄ* -RAKENTEITA

Tutkimushankkeessani *Studier i finsk syntax från 1600-talet till mitten av 1800-talet* tutkimuksen kohteena on myös *on tehtävä* -rakenne, jonka ainoaksi funktioksi on nykyyleiskielessä vakiintunut välttämättömyyden ilmaiseminen. Olen kirjannut 1700-luvun ja 1800-luvun alun aineistostani sellaiset rakenteet, joissa on *olla*-verbi ja passiivin 1. partisiippi. Samaiset rakenteet olen poiminut myös Gananderin sanakirjasta (1787) sekä tulostanut eräistä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sähköisistä aineistoista. Käsittelen kirjoituksessani ensisijaisesti niitä rakenteita, jotka voi muoto-opillisesti katsoa nesessiivisiksi, toisin sanoen *olla*-verbiin liittyy passiivin 1. partisiipin nominatiivi. Kyseeseen tulee myös monikon nominatiivi, koska vanhassa kirjasuomessa partisiippi noudattaa yleisesti subjektin numerusta (Forsman Svensson 1992: 64). Satunnaisesti partisiipin sijana voi olla partitiivi tai essiivi kuten nykymurteissakin (ks. Iso-Koivisto 1988: 14, 21—23, 78). Mainittujen *on tehtävä* -tyyppisten rakenteiden lisäksi esittelen muoto-opillisesti vaihtelevia ilmauksia, joilla on nykyisen mahdollisuusrakenteen (*on tehtävissä*) merkitys; kyseeseen tulevat tyypit *olla saatavana ~ saatavina ~ saatavilla ~ saatavisa ~ saapu(v)illa*. Aineiston tarkastelu saa osoittaa, onko 1700-luvulla tapahtunut kehitystä nykykielen suuntaan.

Edellä on jo käynyt ilmi, että vanhan kirjasuomen *on tehtävä* -tyyppiset rakenteet ovat monitulkintaisia. Yksiselitteisesti nesessiivisiä, ts. pakkoa tai velvollisuutta ilmaisevia tapauksia on harvassa, mutta toisaalta osan mahdollisuutta ilmaiseviksi tai adjektiiveiksi tulkitsemistani partisiipeista voi katsoa ilmaisevan myös välttämättömyyttä (esim. *on luettava, vaarinotettava* ja eräät muut näytejaksossa 6). Samalle rakenteelle konteksti voi sallia kolmekin tulkintaa: virkkeessä *Mutta kuinga sijs se ehto on ymmärrettävä, kuin seisoiden meidän textisämme* (Aejmelaeus 1778: 13) rakenteen *on ymmärrettävä* voi tulkita yhtä hyvin

välttämättömyyttä kuin mahdollisuutta ilmaisevaksi ('miten se ehto täytyy ~ voidaan ymmärtää') tai pelkästään *tarkoittaa*-verbin vastineeksi, ts. 'mitä se ehto tarkoittaa' (vrt. Forsman Svensson 1992: 63—64). Tästä syystä rakenteiden kategorisointi on pakostakin summittaista ja eri kategoriat lähinnä suuntaa antavia.

En pyri kirjoituksessani osoittamaan, missä määrin *on tehtävä* -rakennetta on käytetty minkin funktion ilmaisemiseen, vaan pelkästään näyttämään toteen kyseisen rakenteen moni-ilmeisyyden ja sen funktioiden päällekkäisyyden. Samalla osoitan, että nykyiseen yleiskieleen vakiintunut nesessiivinen funktio oli varhaisnykysuomen kaudelle tullessa vasta hahmottumassa. Välttämättömyysrakenteen kehitystä Kielitieteen päivillä vuonna 1998 esitelleen Heli Pekkarisen tekstinäytteet osoittivat kuulijoille konkreettisesti, miten monitulkintainen *on tehtävä* -rakenne on vanhoissa teksteissä: mahdollisia tulkintoja oli monessa tapauksessa yhtä monta kuin edellä siteeraamassani Aejmelaeuksen tekstinäytteessä.

Olen kirjannut 1700-luvun aineistostani 160 muodoltaan nesessiivirakenteeksi tulkittavaa *on tehtävä* -tapausta sekä lisäksi yli 40 sellaista rakennetta, joissa partisiippi on essiivissä tai adessiivissä (inessiivitapauksiakin on muutama) eikä rakenne kontekstin perusteella ilmaise välttämättömyyttä. Poimintoja on näin ollen runsaat 200. Olen jakanut mainitut 160 rakennetta neljään ryhmään, joiden välinen rajankäynti on häilyvää:

1. Nesessiivinen eli välttämättömyysrakenne
2. Mahdollisuusrakenne
3. Adjektiivinen partisiippi
4. Muu funktio (rakenne vastaa verbin tempusta tai modusta tai on stereotyyppinen fraasi).

Välttämättömyysrakenteita on poiminnoista alle 20 %; tämän ryhmän osuus on kuitenkin runsas kolmannes (35 %), jos muun tulkinnan saaneet mutta myös nesessiivisiksi katsottavat rakenteet lasketaan mukaan. Mahdollisuusrakenteita on n. 30 %, adjektiivisia partisiippeja 25 % ja muufunktioisia (mainittuihin ryhmiin kuulumattomia) rakenteita runsaat 10 %. Eri ryhmiin sisältyy paljon sellaisia ilmauksia, joita on varsinaisen funktion ohella käytetty jonkinlaisena koheesiokkeinona, usein uuden jakson aloitusfraasina (vrt. Forsman Svensson 1992: 63—64). Noin kolmannesta poiminnoistani pitäisin vanhaan kirjasuomeen vakiintuneina monitulkintaisina idiomeina.

RAKENNE ILMAISEE VÄLTÄMÄTTÖMYYYTTÄ

Kuten edellä mainitsin, tuskin viidennes *on tehtävä* -rakenteista on kiistattomasti nesessiivisiä, joskin runsaan kolmanneksen voi tulkita myös välttämättömyyttä ilmaiseviksi. Nesessiiviset rakenteet — niin kuin muutkin tässä esiteltävät *on tehtävä* -rakenteet — ovat generisiä (esim. Stenbäck 1750: 44 *Mutta, minun Rackani*, cuoleman *retki on ensin tehtävä*). Gananderin sanakirjassa on joitakin kontekstittomia rakenteita, joiden ruotsalaiset käännökset¹ osoittavat niiden ilmaisevan välttämättömyyttä: *otettava oli* ‘som bör tagas’ Num. (s.v. *otan*); *on korjattawa* ‘det bör omlagas, tas i förvar’ (s.v. *korjaan*); *se on tutkisteldawa* ‘densamma är att anses’ (s.v. *tutkisteldapa*); *ej ole se kuitengaan nijn ymmärrettävä* ‘det bör dock ej så förstås’ (s.v. *ymmärrettäpä*). Vain muutamassa tapauksessa rakenteeseen kuuluu subjektiosaksi tulkittava konstituentti, joka on aina ilmaistu adessiivilla; rakenteen voi näissä tapauksissa katsoa myös habitiiviseksi. Nykymurteissakin subjektiosan sijana on satunnaisesti adessiivi, jolla on milloin datiiivigenetiivin, milloin habitiivinen funktio (Iso-Koivisto 1988: 54, 65—66). Nesessiivisten *on tehtävä* -rakenteiden subjekti on murteissa kuitenkin harvinainen: vain n. 14 % Iso-Koiviston tutkimista rakenteista on subjektillisia. Näytteistössä 1a—b on nesessiivisiksi tulkitsemiani rakenteita, b-kohdassa adessiivisubjektiset tapaukset.

(1)

- a. Stenbäck 1750: 31 Jos nyt ihminen *on luettawa* autuaxi jo silloin, cun — — ;
 Frosterus 1791: 65 Kaikista näistä *on se hywin warin otettava*, että nämät muutokset ei tapahdu sekaseuraisesti; AHF1700 me — — hyvin ja caunihista saimma ja hänestä tiedustima, millä tavalla teidän [tsaarin kollegiumin jäsenten] puolesta *tahdottava on* alusta tätä sota, Lapin Rajolla, *varioldava* Raja Rauha ja edespäin ilman wilpistelemätä ja ricomatta pitä; AS1700 Niin kuin täsä liitto-kirjasa jokaitzen rikoxen edestä ei ole erinäistä sakkoa (joka Suwipäiwä töisä *maxettawa on*) taittu ulospanna; nijn tule se Hallitzian hywän tahdon päälle rangaistusta kungin rikoxen jälkeen sowitta; Ganander 1784: 134 Sanowi sijnä samassa: Kosk’ on kuollunna katala Herjä waimo hengetöinnä Nijn *on nahka nyljettävä* Kesi kelwos *korjattawa* Waimon watta *walkaistawa*; s. 13 Jonga tähden jokainen jäsen — — *ei ole* parempana *pidettävä*, kuin yxi pettäjä; s. 23 se [aarne] on jotain semmosta, kuin *on omistettava* Teidän Majestetillenne; 1787 mitäs sijs

¹ Olen modernistanut Gananderin ruotsalaisten käännösten ortografian.

silloin *on tehtävä?* 'vad skall man då göra?' (s.v. *tehtävä*); Almanakka 1754 Itze polttaisa *ei ole* muuta *waaria otettawa*, kuin että Maan-Päärynät pitä -- oleman hywin ricki surwotut; 1819 [suuremmalla alueella] ei saa ruohoa äestämällä tukahutta, waan *on* se käsillä *poisperattawa*; 1824 weetään niin monta linjaa että saadaan eri linjakertansa jokaiselle työn-laille, josta *on* räkninki *pidettävä*; 1825 (sillä kukin kukka puussa *on* eri kaswatuksena *pidettävä*, jonga yhteinen emä puu *on*); koska joku työnharjoitus -- ei enään hyödytä, ja koska se *on* toiseen *wahetettawa*; 1835 ennen kuin itse asiaan rupeamme, *on muistutettawa*, että niin lawiassa maassa [Suomessa] -- *on* aiwan mahdoton sowittaa näitä neuwoja, että ne kaikille maakunnille sopisi, eli ees wiittaamallaan näyttää missä tilaisuudesa kukin neuwo *olisi noudatettawa* ja kuinka se *olisi* erinäisten asian haarain mukaan *sowitettawa*

b. (subjektillisiä rakenteita:) Stenbäck 1750: 13 **Meillä** *on* sijnä *waarin ottettawa*: 1:o -- alku -- 2:o -- keskus -- 3:o -- corkein määrä; 1771: 8 Täsä *on meillä waarinotettawa*: Osittain, mikä kijtettäwys *on*; Osittain, mikä sen cotomattomus [Sic]; Chydenius 1788: 9 Täsä waelluxesa *on yhdellä Opettajalla* kahtalainen tie *waellettawa, eli käytävä*

Tapaukset, joissa partisiippi kongruoi monikollisen subjektin tai objektin kanssa, ovat melko harvinaisia, alle kymmenesosa aineiston rakenteista; rakenteen *olla*-verbi on milloin yksikössä, milloin monikossa. Noin puolet monikollisista partisiipeista esiintyy nesessiivirakenteissa (näytteet 2a). Välttämättömyyttä ilmaisevaksi on joissakin tapauksissa tulkittava myös partitiivi- tai essiivimuotoisen partisiipin sisältävä rakenne (2b). Tarjolla on usein kontekstiltään identtinen rinnakkaistapaus, jossa partisiippi on nominatiivissa. Partitiivitapaukset ovat sikäli kiinnostavia, että partitiivi on vanhassa kirjasuomessa predikatiivin sijana harvinainen (Forsman Svensson 2001). Jotkin tapaukset voi tulkita niinkin, että partitiivimuotoinen partisiippi on osa subjektia, touisin sanoen pääsanastaan lohjennut attribuutti (ks. Hakulinen & Karlsson 1979: 191—192; Forsman Svensson 2001: 51): *Täsä on taas colme asianhaaraa waarinotettawaa* = 'Tässä on kolme vaarinotettavaa asianhaaraa'. Samantyyppisiä lohkorakenteita on löytynyt myös Iso-Koiviston (1988) murreaineistosta, ja murteiden nesessiivirakenteissa esiintyy niin ikään partitiivi- ja essiivipartisiippeja (mts. 21—25, 78). Välttämättömyyttä ilmaisevaksi voinee tulkita myös

sellaisen rakenteen kuin *ei enämbi ole peljättävää*, toisin sanoen ‘ei tarvitse enää pelätä’; vaihtoehtoinen tulkinta on tietenkin ‘ei ole enempää pelättäviä asioita’. Seuraavissa tapauksissa luontevampi on nähdäkseni tulkinta lohjenneeksi attribuutiksi: Almanakka 1826 *niitä parahiten taitaa tehdä jolla on yhtä haawaa niin paljon walaistawaa* = ‘jolla on niin paljon valkaistavia [pellavia]’; 1827 [talvityö] *moneksi wiikoksi työtä antais jokaiselle, jolla maata waan on wiljeltävää* = ‘jolla on viljeltävää maata’.

(2)

a. Almanakka 1823 Kaikissa ihmisen askareissa *on* monellaiset asianhaarat *waariin otettawat*; 1824 [ei pidä uskoa] minkään niistä monesta asianhaaroista jotka maanpidossa *owat waariin otettawat*, olewan oikeen hywässä tilassa; 1835 Niistä *on* ennen kaikkia apilaat *mainittawat*

b. Stenbäck 1750: 33 Täsä *on* taas colme asianhaaraa *waarinotettawaa*; Almanakka 1816 *ei enämbi ole peljättävää*; 1790 Mitä wielä enemmän *on waariotettawana* syyskylwön ohesa? 1801 *on* niitä täyttäisä se sama *muistutettawana*, kuin – – edelläpäin sanottu *on*; 1830 Täsä ei sowi meidän osottaa mitä hakain tekemisesä *on waarin otettawana*

RAKENNE ILMAISEE MAHDOLLISUUTTA

Niitä aineiston *on tehtävä* -rakenteita, jotka voi tulkita mahdollisuutta ilmaiseviksi, vastaa luontevasti nykykielen *on tehtävissä* -tyyppi (tästä ilmauksesta tarkemmin jaksossa Obliikvisijaisia partisiippeja). Tavallisia vartaloverbejä ovat mm. *nähdä* ja *odottaa* (*on nähtävä* ~ *odotettava*), jotka kuuluvat myös nykykielen mahdollisuusrakenteiden yleisimpiin. Muita yleisiä ilmauksia ovat *on arvattava* ~ *luettava* ~ *peljättävä* ~ *verrattava*. Koska *on tehtävä* -rakenteen eri funktioilla ei ole omaa morfologista ilmaisinta ja merkitys on pääteltävä kontekstista, tulkinta on harvoin kiistaton. Esimerkiksi seuraavan lauseen voi katsoa paitsi mahdollisuutta myös välttämättömyyttä ilmaisevaksi (= 1. ‘on luettavissa,

voidaan lukea’; 2. ‘täytyy lukea’): *Sen wääryden secaa* – – **on** myös *caicki julkinen wäkiwalda ja ryöstö luettawa* (Lithovius 1765: 78).

Nykykielen vartaloverbien kärkeen kuuluvan *saada*-verbin partisiippi ei esiinny aineistoni mahdollisuusrakenteissa nominatiivissa, vaan aina essiivissä tai paikallissijassa (ks. tuonnempaa). Mentaaliverbillinen² rakenne *on nähtävä* saa kontekstissaan helpommin mahdollisuutta ilmaisevan tulkinnan kuin *on saatava*, joka helposti tulkittaisiin välttämättömyyttä osoittavaksi; tarvitaanhan jonkin ’saamiseen’ aktiivista, tahdonalaista toimintaa. Jos vaihtaa seuraavan esimerkkilauseen essiivipartisiipin nominatiiviksi, luontevinta on tulkita rakenne nesessiiviseksi: Almanakka 1779 *Wircku-juurta on saatawana* (vrt. *on saatava*). Harvoin poikkeuksin mahdollisuusrakenteiden nominatiivipartisiipit edustavatkin mentaaliverbejä (*ajatella, arvata, havaita, nähdä, peljätä, uskoa, ymmärtää*). Huomattakoon Gananderin siteeraama sananlasku, jossa on rinnastettu nominatiivi (*otettawa*) ja essiivi (*lyötävänä*): *ej ole ohon nahka otettawa* (’ei ole hevosen nahka otettavissa’; *oho* ’häst’), *hewosen nahka lyötävänä* prov. (s.v. *ohoh*). Koska kyseessä on sananlasku, *otettawa*-partisiipin nominatiivimuoto saattaa selittyä pelkästään rytmiseikoista. Näytejaksossa 3a—b on mahdollisuutta ilmaisevia rakenteita; b-kohdan näytteissä rakenteen partisiippi on monikossa, yhdessä tapauksessa yksikön partitiivissa.

(3)

- a. Stenbäck 1750: 32 *Se on wasta autuudexi cutzuttawa*, josa köyhä tulee rickaxi; Pazelius 1764: 14 nijncuin coco hänen [Jobin] kirjastansa kyllä *nähtävä on*; s. 17 Mitä soweljambata tietä *olis* ikänäns *ylösajateldawa*, johdattamaan – – ihmisiä ulos turmelluxen orjudesta – – ? Lithovius 1765: 8 Mistä se *on nähtävä* ettei ne ole Pyhäldä Hengeldä sisälle annetut? Laihiander 1767: 10 Sencaldaisista *on peljättävä*, että heidän canssans on tapahtuwa jota edemmä sitä pahemmin; s. 19 nijncuin *on nähtävä* – – 38. Psalmista; Wegelius 1777 A2b nijn *on* cuitengin walitettawasti *nähtävä* yxi suuri puutos – – ihmisten yhteisesä Elämäsä; Aejmelaeus 1778: 5 jos tämä kaiketickin *olis uskottawa*, ja jokaitzelda meildä *uskottawa*; s. 10 Nijn *on* ilmeisest *ymmärrettävä ja hawaittawa*, ettei tämä sana ole suingan ihmisistä; Chydenius 1788: 12 Mutt’ *ei ole ostettawa*, Ijän aika Ihmiselle; että *peljättävä on*,

² Mentaaliverbeihin luettavista aistimisverbeistä ks. Koivisto 1987: 63, 195–196. Koivisto toteaa mm. *nähdä*-verbin rinnastuvan olettamista ja arvelua ilmaiseviin verbeihin, koska se sisältää arvelun komponentin. Tästä syystä verbin partisiipista voi muodostaa mm. lauseenmääritteitä (esim. *nähtävästi*).

hänen opetuxensa muutoin olewan paljaan lihallisen wijsauden; Frosterus 1791: 25 *On* myös Jumalan – – hallitus siinä *nähtävä*, että – – ; s. 56 joka *on nähtävä* yxin madoista ja turiloista; s. 68 mutta *on* sen [pahan] alla myös Jumalan – – hywys *nähtävä* meidän hywäxem; Jumalan tunnosa – – myös on yxi aiwan nähtävä puutos – – ihmisten yhteisesä Elämäsä; Ganander 1787 *ejpä* sijnä *ole säästettävä* ‘där är ej att spara’ (s.v. *säästettävä*); Almanakka 1705 *on* meille Jumalalda Caickiwaldialda, hywä ja hedelmälinen Wuosi *odotettava*; 1713 nijn *peittäpä on* että vuoden tulo ia sato eij ole nijn runsas; 1726 Josta kewiäst *on päätettävä* hänen [kuun] woimans Ilman muutoxisa; 1784 Tosin, se *on* aiwan *arwattawa* niin tapahtuwan; 1787 niin *ei* hänestä [hoitamattomasta pellostä] *ole* jotan runsasta kaswoa *odotettava*; 1821 Siitä *olis* sitten *nähtävä* kuinga paljon kutakin laatua pitäis yhteen hämmennettämän

b. Stenbäck 1750: 34 Ne etuisimmat – – onnellisudet mailmas *owat* waldacundain Päämiesten tykönä *nähtävät*; Frosterus 1791: 52 wähän puuttu *ettei* ihmiset *ole* häneen [riikinkukkoon] *werrattawat*, jotka unohtawat Jumalan nöyrän kiitoxen; s. 70 Tosin *owat* – – samat Jumalan ihmeet *nähtävät*; Almanakka 1709 edesmenneinä Wuosina on monda – – suurta pimenemistä tapahtunut – – niiden tykönä joilla ne *nähtävät olit*; AS1700 Jota wasten sille, kuin nämät – – welwollisuudensa laimijn lyö, jota kuta armoa sen wähemmin *on odotettawaa* – – kuin jos hän mjeka kädesä karkaisi meidän päällemme

RAKENTEEN PARTISIIPPI ON ADJEKTIIVI

Nykysuomessa partisiipin adjektiivius ilmenee mm. partitiivisijasta: *Sitä on toivottava* vs. *Se on toivottavaa*; *Tämä on uskottava* vs. *Tämä on uskottavaa*. Partitiivikriteeri ei ole juurikaan käyttökelpoinen vanhassa kirjasuomessa (vrt. Forsman Svensson 2001), joten tulkinnan on perustuttava pelkästään kontekstiin. Olen katsonut adjektiiveiksi suunnilleen neljänneksen aineistoni rakenteista, mutta monen näistä voi yhtä hyvin tulkita mahdollisuutta ilmaisevaksi. Yleisiä adjektiivisia partisiippeja³ ovat mm. *ihmeteltävä*, *laitettava*, *nuhdeltava*, *suotava*,

³ Eräistä aineistoni adjektiivisista partisiipeista on tietoja Helinä Koiviston väitöskirjassa (1987: 236242, 248250, 277).

toivo(te)ttava, uskottava, valitettava, vihattava, ymmärrettävä. (Vrt. Gananderin sanakirjan kielinäytteen ruotsinnosta (s.v. *uskottapa* l. *uskottawa*): *se on uskottawa* ‘det är ganska troligt’.) Näytteitä adjektiiveiksi tulkitsemistani ja siis predikatiiveina esiintyvistä partisiipeista:

(4)

Laihiander 1768: 3 Että Hiskias – – itki catkerasti – – ei ole se *ihmeteldäwä*; Aejmelaeus 1778: 4 Millä ehdolla se *toiwottawa* on? Frosterus 1791: 111 *Peljättäwät* owat Jumalan rangaistuxet jotka täsä elämäsä koskewat; Ganander 1783 A2a Usiammat nijstä minä olen peräti ulos jättänyt; ja se on *uskottawa* että monta muuta arwotusta wielä meidän maasamme on, joita en ole tainnut tawottaa; 1784: 43 [ihminen] on siinä asiassa *laitettava*; 1787 *peljättäpä* on hänen sjeramittensa päristys Job. 39:23 (s.v. *päristys*); Almanakka 1705 Mutta *walitettawa* on, että meidän seasam – – on se paha tapa ylösotettu, että harwat owat jotca ajattelewat mingä tähden Almanackoja kirjoitetan; 1758 Callistuwa eli liusu peldo on kyllä *toiwotettawa*; 1778 Se kiscottu cuori ei ole *pois heitettäwä*, waan Parkitzemisijn kelpawa; 1780 nijn on cuitengin *uscottawa*, ja, peräti todellinen [Sic □], että paljo taitaa hywin hyötyä; 1790 on *uskottapa*, että se silloin on sowelias kylwettä; 1808 *Uskottawa* on kuitengin – – että – – ; 1817 Yxi näistä tunto-merkeistä ei ole kuitengan yxinänsä *luotettawa*, waan ne pitää kaikki koeteltaman; 1819 Se on *ymmärrettäwä*, että tällä lailla enämin maata tarwitan; 1824 *Ymmärretäwä* on, että nämät linjat weetään suuremmalle paperille; 1825 Luonnon woima puissa on tosin *ihmeteltäwä*; Tämä ei ole *nuhdeltawa* [nim. että talonpoika kääntelee kopeekkaansa]; 1835 *Suotawa* siis olisi, että – – ; *Ymmärrettäwä* on, että tämä kylmyys vähentää saaliin

RAKENTEELLA ON MUU FUNKTIO

Satunnaisesti *olla*-verbin ja passiivin 1. partisiipin konneksio on indikatiivin preesensin tai imperfektin funktiossa⁴ esiintyvä liittomuoto, joka on samalla taajakäyttöinen fraasi: AS1700 *niinkuin päiwä työt usein owat tehtäwät* [‘tehdään’] *kauwembana metzämaasa*; Aejmelaeus

⁴ Kyseeseen tulee muukin modus, esim. imperatiivi (*olkoot kolmia jaettawat* = ‘jaettakoon kolmeen osaan’).

1778: 9 *nijnkuin ajantiedoista tiettävä on* [‘tiedetään’]. Rakenteen voi usein tulkita myös mahdollisuutta ilmaisevaksi: Almanakka 1748 *Ajantiedoista on nähtävä, että owat jo 410 ajastaica edesmennet* [‘nähdään’ tai ‘voidaan nähdä’]. Fraasinomaiseksi liittotempukseksi rakenteen voi käsittääkseni tulkita näytejakson 5 tapauksissa, esimerkiksi *on nähtävä* = ‘nähdään’; *on tiettävä* = ‘tiedetään, on tiedossa’; *ei ole niin ymmärrettävä* = ‘ei tarkoita sitä’ (ks. Forsman Svensson 1992: 63—64). Näytejakson viimeisen esimerkin essiivipartisiipin voi tietenkin katsoa ilmaisevan teon alaisena olemista: ‘naapurillasi olkoon kunnossa pidettävänä yhtä pitkä tienpätkä kuin sinullakin’. Rakenteen voi nähdäkseni tulkita myös liittomuodoksi: ‘naapurisi pitäköön kunnossa yhtä pitkän tienpätkän kuin sinäkin’.

(5)

Lithovius 1765: 181 *nijn ei se ole njn ymmärretävä*; Aejmelaeus 1778: 7 [iankaikkinen elämä *on*] *pojaldä kokonans ansaittu, ja aiwan hänen ansiostans uskottawa ja omistettawa*; Chydenius 1778: 4 *autuaxi tekewä usco, joka on töisä ja elämäsä nähtävä ja waikuttawa*; s. 12 *Tästä on ymmärrettävä että hän [opettaja] on Jumalan armon työsia ja asundo paikka*; s. 19 *koska siihen aikaan ei ainoastans Apostolein päiwät; mutta myös monet Juhlat olit wietettävät ’vietettiin’*; Holmbom 1780 *ja se on tiettävä: ettei halla taida tuulen aikana njn wahingota tehdä*; AS1700 *sacko rahat, olcot colmia jaettawat ’jaettakoon kolmia’*; Almanakka 1726 *TJettävä on wanhain Pacanalisten Tähteintutkiain tyhmys*; 1727 *cuin jo aica on ollut tiettävä, mutta harwoilda tehty*; 1818 *Tämä ei ole kuitengan niin ymmärrettävä, että --*; 1824 *sinun naapurillasi olkoon -- yhtä pitkä maantien palanen woimassa pidettävänä kuin sinullakin*

Peräti kolmannes aineiston rakenteista on tekstilajilleen tai ylipäänsä aikansa kirjasuomelle tyypillistä fraasistoa. Rakenne aloittaa uuden kappaleen tai asian⁵ ja on tärkeä tekstin koheesion kannalta. Tällainen funktio on usein ilmauksilla *on luettava, mainittava, merkittävä, nimitettävä, puhuttava, tiettävä, toivottava, vaarinotettava* (vrt. Forsman Svensson

⁵ Antti Lizelius viljelee Tieto-Sanomissaan (1776) siirtymäfraaseina *tulla*-verbin ja passiivin 1. partiipin translatiivin yhdistelmää: *jk tulee mainittavaksi ~ nimitettäväksi ~ tietä annettavaksi* jne. Esimerkkejä: s. 3 *Että näisä Lehdeisä monesti tulee mainittawaxi yxi ja toinen Maakunta*; s. 27 *wähemmät Wallat tulewat nimitettäväxi -- lawiammasa kirjoituxexa*; s. 114 *Wielä tulee täsä yxi tapahtuma tietä annettawaxi*; s. 147 *Nyt seuraa tutkisteltawaxi Europan Kuninkan Waltakunnat*; s. 177 [vasikkain ruokkimisessa] *tulewat seurawaiset ruokko-keinot tarkkaan waariin otettawaxi*; s. 186 *jos tulewana Wuonna näitä Tieto-Sanomita tulee annettawaxi ulos*.

1992: 6364). Rakenteen *on luettava* (~ *ovat luettavat*) voi yleensä tulkita yhtä hyvin välttämättömyyttä kuin mahdollisuutta ilmaisevaksi, *on vaarinotettava* -rakenteella on kontekstissaan lähinnä välttämättömyyden merkitys. Kaikissa teksteissä ovat yleisiä partisiipit *luettava* ja *vaarinotettava*, lakiteksteissä (esim. RWL1759) *tiettävä*, almanakoissa puolestaan *merkittävä*, *nimitettävä*, *puhuttava*. Oheisen näytejakson a-kohdassa on näytteitä partisiipeista *luettava* ja *vaarinotettava*, b-kohdassa muista partisiipeista.

(6)

a. Lithovius 1765 esip. Mutoin *on* näistä Kysymyxistä, se cuin seura, wielä *warihin otettawa*; 36 Meidän seasam *on* tähän *luettawa* se, cuin – – ; s. 58 Tähän *on* se myös *luettawa*, cuin – – ; s. 60 Tähän *on* erinomattain myös se *luettawa*, että lasten ei pidä cutzuman wanhembians Sinäxi; s. 88 *Ongo* se pahan sanoman saattajax *luettawa*, joca – – ; s. 94 nijn *on* taas *waarin otettawa*, ettei se ole ymmärrettäwä nijn; s. 136 Mitä täsä ensimmäises Pyhän Hengen hywäs työs *on waarihin otettawa*? Almanakka 1782 mutta tämä waiwa *ei ole luettawa* sitä hyödytystä vastaan, cuin se – – myötänsä tuopi; 1828 Täsä kuitenkin tulee muistutettawaksi, että niisä maakunnisa joisa ei ole talwis-aikana mitään rahan ansaitus-tilaa, *on* sekin voitoksi *luettawa*; Frosterus 1791: 96 Ja se *on* hywin *waarin otettawa* että – – ; Almanakka 1827 *On* se myös *waariin otettawa*, että luut poltetaan siksi että ne tulewat läpi-mustaksi

b. Stenbäck 1750: 58 *On* sijs wijmmeisexi wielä *tutkittawa*: cuinga – – ; s. 63 Taincaltaisen Autuuden lohdullises toiws *on* meidän Cunnia-muistos nyt *mainittawa* Cuollehem; Lithovius 1765: 206 Yxi tarpeellinen päälle muistutus *on* nyt wielä – – päätöxex *tygö pandawa*; Laihiander 1768: 20 *on merkittäpä*, että se oikia wisseys autuudesta, ei waicuteta ihmisen omasta woimasta; Holmbom 1780 Mitä siihen edelliseen tule; nijn *on*, monen muun seasa, täsä *mainittawa*: kuinga märjät – – maat, owat – – wahingolliset; Poppius 1781: 9 *on merkittäwä*, että Simeon täsä ei nimitä kuolemata, waan kutsu sen – – rauhan menöxi; Almanakka 1780 Colmesta edellä käywäisestä heinän-laadusta *on merkittäwä*, että – – ; 1781 Maan-taloja pitäjällä *on* suurin waiwa saadaxensa – – hywällaisten ruohoin siemmeniä; josta tulewana wuonna *on puhuttawa*; 1815 1:xi *On merkittäwä*, että waxiinarupuli *on* hawaittu olewan kahta eri sortia; 1828 Tätä muistuttaisamme, joita sopii talwis-aikana tehdä, *on* wielä

nimitettävä: 2:seksi Terwan polttaminen; 1829 Lukeisamme täsä ylös niitä töitä, joita –
– sopii talwis-aikana tehdä, *on* wielä *nimitettävä*, että – –

OBLIKVISIJAJAISIA PARTISIIPPEJA

Nyky-suomen kiteytyneisiin verbirakenteisiin kuuluu mahdollisuutta ilmaiseva *on tehtävissä* -tyyppi,⁶ joka on melko myöhäsyntyinen. (Tarkemmin mahdollisuusrakenteesta ks. Pekkarinen 1997: 66–88.) Vanhasta kirjasuomesta mahdollisuusrakenteita ei löydy muutamaa 1700-luvun asetusten ja Gananderin sanakirjan näytettä lukuun ottamatta, eikä rakenne ole kovin yleinen murreaineistoissakaan. Asetuksissa partisiippina on *saatawisa: mahta se jolla Maankylis on lupa Palo-wijna walmista, itze todistajain läsnä olles, murta Sinetin Pannustans, ja tehdä sen Pitäjänmiesten saatawisa tiettäwäxi; on se juuri tarpellinen – – etziä – – kunniallisia, hyödyttäväisiä – – ja (jos saatawisa on) ynnä Jumalata pelkäwäisiä miehijä*. Gananderin esimerkeissä esiintyvät partisiipit *naitawisa* ja *saatawisa: kuin hän jo naitawisa on* 'är gift vuxen' (s.v. *naitawa*);⁷ *wettä saatawisa* 'nära till hands'; *ongo se saatawisa?* 'är det till hands, kan det fås?' (s.v. *saatawisa* l. *saatawilla*).

Nykykielen inessiivimuotoisen partisiipin tilalla — silloin kun sijana ei ole nominatiivi — on vanhassa kirjasuomessa essiivi tai adessiivi. Essiivejä olen kirjannut aineistostani 31, adessiiveja 13. Essiivimuotoisten partisiippien (näytteet 7a) vartaloverbejä on kymmenkunta, mutta useampi kuin yksi esiintymä on vain partisiipeilla *odotettavana* (12 esiintymää), *saatavana* ~ *saatavina* (9), *myytävänä*⁸ (3) ja *löyttävänä* (2). Adessiivimuotoisia partisiippeja (7b) on vain kahdesta vartaloverbistä, partisiipit *saatavilla* (12 esiintymää) ja *löyttävillä* (1). Nykykielessä *t(t)AvissA*-tyyppi on määräehdoin produktiivistunut, ulkosijainen partisiippi taas liittyy nykyäänkin vain pariin vartaloverbiin (*nähdä, saada*): *olla nähtävissä* ~ *nähtävillä*, *olla saatavissa* ~ *saatavilla* (esim. Pekkarinen 1997: 77). Aineiston yleisimmästä vartaloverbistä *saada*, jonka partisiippimuotoja on puolet esiintymistä, on käytössä kolme eri sijaa: essiivi, adessiivi ja inessiivi; sitä vastoin toiseksi yleisimmän *odottaa*-verbin (neljännes esiintymistä) partisiippi on aina essiivissä. *Saada*-verbin erisijaiset partisiipit ovat käytössä nykyäänkin.

⁶ Kyseisen rakennetyypin idullaan olevasta uudelleenjäsentymisestä ks. Ikola 1959: 46–47.

⁷ Ganander on maininnut lähteeksi Raamatun (1 Kor. 7: 36).

⁸ Vaikka *olla myytävänä* –rakenteen partisiippi ilmaisee lähinnä teon alaisena olemista, olen ottanut sen mukaan mahdollisuutta ilmaisevaksi tulkitsemäni *olla ostettavana* –rakenteen vastapoolina,

(7)

a. Lizelius 1776: 32 Kappalettaisn ne [painetut kirjainluettelot] myös löytyvät *ostettawana* Frenckelillä; s. 118 on kohta hywä anta Pomöljy sisälle, jos on *saatawina*; s. 141 lawiammat neuwot tästä kiwusta on *saatawina* Ruotzin-kielisisä Tieto-Sanomisa N:o 15. ja 16; s. 152 Hänen tykönänsä Turusa löytyy *myytäwänä* yxi hyödyllinen Kirja; Aejmelaeus 1778: 20 kuin ‘joka’ [ilo ja hyödytys] heillä olis ollut *odotettawana* hänen kauttansa; AS1700 että Cuning:sella Maij:tillä hädän aicana taitais nijn sisällä cuin ulconakin waldacunnasta apua *odotettawana* olla; aina ollesa toiwominen Elatus-Äitein, joilla on harwoja lapsia corjattawana, enämmällä hartaudella pitäwän huolda Lasten pienimmistä tarpeista cuin nijldä wireimmildä corjailda Lastenhuonesä taitaa olla *odotettawana*; Jota watan onni ja siunauis kaikisa muisa heidän edesottamisisansa taita heildä olla *odotettawana*; paickakunnisa owat arpa-osat *saatawina* Kaupungin Esiwallan kautta; Ganander 1784: 11 wapaus, kuin meillä on aldisna *nautittawana*; 1787 heillä on *odotettawana* taiwaisa ‘har att förwänta i himmeln’; kuinga sangen paljon hyödytystä on *odotettawana* ‘hur mycket förmån är att vänta’ (s.v. *odotettawa*); kusa hywää lehtimettä *saatawana* on ‘varest god löwskog är till fångs’ (s.v. *saatawa*); oli *löyttäwänä* ‘var till fångs, till finnandes’ (s.v. *löyttäwä*); Almanakka 1775 Ajan-Tietoja on *myytäwänä* Stockholmisa; 1776 cuinga sangen paljo hyödytystä Lehden ottamisesta on *odotettawana*; cusa hywää lehtimetzää *saatawana* on; ei cumbacan ole *saatawana*; 1777 Mitä hyödytystä waldacunnalla on *odotettawana*; on tuohta hywin *saatawana*; 1778 ollesa hänellä walmistus-aineistansa myymistä *odotettawana*; 1779 jos [virkkujuurta on *saatawana*; 1781 joilla ainuastans carkiata sara-heinää ennen oli *löyttäwänä*; 1800 ettei ole yhtään nestettä pohjasta *odotettawana*

b. Chydenius 1786 teille jotka täsä *saatawilla* olletta; AS1700 [lukkarit ilmoittawat sairastuneista] heidän Kirckoherroillens, jotca sencautta saawat tilan neuwoa waralisimbia cohta etzimään Lazaretin apua ellei muuta ole *satawilla*; Holmbom 1780 Mutta täsä on myös epäilemätä monda ijällisempä *saatawilla*; Ganander 1784: 132 Sijnä oli *saatawilla* [kumaa velliä]; 1787 eipä hän enä ollut *löytävillä* (s.v. *löydyn*); olla *saatawilla* ‘vara närvarande, till hands’, ei oo kirwestä *saatawilla* ‘man har ej yxa till

hands’, onko mjes *saatawilla* ‘är karln nära till hands’ (s.v. *saatawisa* l. *saatawilla*); Almanakka 1817 jos ei Rigan siemeniä ole *saatawilla*

Näiden ilmaustyyppien ohella käytetään lähes samassa merkityksessä eräiden passiivijohdosten aktiivin 1. partisiipin monikon inessiiviä ja adessiivia, esimerkiksi *olla näkyvissä* ~ *näkyvillä*. Kyseisen ilmaustyyppin voi muodostaa nykykielessä verbeistä *kuulua*, *näkyä*, *saapua*, *ulottua*, *ylettyä* (Pekkarinen 1997: 66—67). Aineistossani mainitunlaisia partisiippimuotoja on verbeistä *kuulua*, *näkyä* ja *saapua*. Partisiippi *saapu(v)il* (myös *saapuel*; ks. Forsman Svensson 1990: 199) on jokseenkin yleinen eri kirjoittajilla, muut esiintymät ovat satunnaisia. Gananderilla on useita näytteitä kyseisten kolmen verbin sisä- ja ulkosijaisista aktiivin 1. partisiipeista. Se, että *saapu(v)il(la)* on ilmausten *saatavana*, *saatawilla*, *saatavisa* synonyymi, ilmenee poiminnoista: *saapuilla* ja *saatavana* voi olla yhtä hyvin a) ihminen kuin b) asia tai esine, merkityksenä joko ‘läsnä, paikalla’ tai ‘käsillä, mahdollinen saada’: a) AS1700 *Heidän tulee myös saapuilla olla niin usein*; Chydenius 1786 *te joita nijn monda täsä saatawilla on*; b) Almanakka 1730 *sate wedellä jos sitä sopii saapuilla olla*; Ganander 1787 *wettä saatawisa* ‘nära till hands (s.v. *saatawisa* l. *saatawilla*). Seuraavassa näytteitä partisiipista *saapuvilla* variantteineen (8a) sekä joitakin Gananderin sanakirjan esimerkkejä *näkyä*- ja *kuulua*-verbiin partisiipeista (8b).

(8)

a. Lizelius 1776: 21 kuin niitä nimitetyjä aseita sieramiin ei ole *saapuilla*; Ganander 1787 onko se *saapuilla* l. *lässnä* (s.v. *saatawisa* l. *saatawilla*); Almanakka 1764 jollei etickata ole *saapuilla*; jos sitä on *saapuilla*; 1821 *wärkit owat saapuhilla*; RWL1759 hänellä ei ole asianajaja *saapuilla*; Jos ei todistaita ole *saapuilla*; jos ei hän *saapuilla* ole; pitäkön *wettä saapuilla*, ja muita tarpellisia aseita

b. Ganander 1787 kaiken kansan *kuuluwisa*⁹ ’i allt folkets ähöro, som alla vet tala om’; ej ole *kuuluwisakaan* ’hörs ej av i hela nejden’; se on tullut *kuuluwihin* l. *kuuluwille* ’man har fått höra, det har blivit uppenbarat’; *yhen kukon kuuluwille*¹⁰ ’så långt en tuppes galande hörs’, Run.; ej se enää tule *kuuluwille* ’fås ej igen, fatt uppå’ (s.v.

⁹ Ilmaus on peräisin Salammiuksen Ilolaulusta vuodelta 1690 (VKS s.v. *kuuluwa*).

¹⁰ Lähteenä kansanrunous kuten Gananderkin mainitsee (VKS s.v. *kuuluwa*).

kuuluwa); *saapuwis*, *saapuilla* l. *saapuwilla* ‘till hands, nära in till’ (s.v. *saapu*); pois *näkywistä*, *näkywisä* ‘i åsyn’, *näkywis* on, minun *näkywijni*

LOPUKSI

Olen tarkastellut tässä kirjoituksessa *on tehtävä* –tyyppisiä rakenteita aineistonani 1700-luvun tekstit, Christfrid Gananderin sanakirjan esimerkistö ja 1800-luvun alun almanakat.

Varhemmassa 1600-luvun teksteistä koostuvasta aineistossani kyseinen rakennetyyppi oli monifunktionen mutta sen käyttö nimenomaan välttämättömyyden ilmaisimena harvinaista. Uuden tutkimukseni tarkoituksena on ollut selvittää, onko rakenteen käytössä tapahtunut kehitystä nykykielen suuntaan ja onko rakenne säilyttänyt moni-ilmeisyytensä.

Tekstiaineiston tarkastelu osoittaa, että funktioltaan nesessiivisiksi katsottavien *on tehtävä* –rakenteiden osuus on lisääntynyt: välttämättömyyttä ilmaisevina voi pitää peräti kolmannesta esiintymistä (esim. *Mitäs siis silloin on tehtävä?*). Rakenne on edelleen moni-ilmeinen, ja sillä on samoja tehtäviä kuin 1600-luvun teksteissä: mahdollisuuden ilmaiseminen (*Mistä se on nähtävä* ’nähtävissä’), partisiipin käyttö adjektiivina (*Peljättävät ovat Jumalan rangaistukset*) ja perifrastisena moduksena tai tempuksena (*Niin kuin päivätyöt usein ovat tehtävät* ’tehdään’ *kauvempana metsämaasa*). Kuten varhemmissakin teksteissä rakennetta suositaan ns. siirtymäfraasina (*On vielä nimitettävä tervan polttaminen*). Heli Pekkarinen (2002) toteaa välttämättömyysrakenteita esiintyvän 1700-luvun lopulla etenkin ohjeita sisältävissä teksteissä; ennen 1800-luvun puoliväliä rakenne ei ole kovinkaan yleinen (mts. 440—441).

On tehtävä –rakenne on aineistossanilähes aina geneerinen; vain muutamassa rakenteessa on adessiivimuotoinen subjektiosa. Nykyisittäin objektiksi tulkittava konstituentti käyttäytyy kuten predikatiivilauseen subjekti, toisin sanoen monikolliseen subjektiin/objektiin liittyy monikollinen partisiippi ja usein myös monikollinen *olla*-verbi: *Tämä on tehtävä* ~ *Nämät ovat tehtävät*. Joissakin tapauksissa nesessiiviseksi tulkittavan rakenteen partisiippi on essiivissä tai partitiivissa (*Mitä vielä enemmän on vaarinotettavana syyskylvön ohesa?*). Intransitiiviverbejä ei 1700-luvun rakenteissa esiinny, siispä aineistosta ei löydy tyyppiä *on lähdeittävä*. Suomen murteiden nesessiivirakenteissa esiintyy satunnaisesti sekä

adessiivisubjekteja että essiivi- ja partitiivisijaisia ja monikollisia partisiippeja. Subjektilliset rakenteet ovat nykymurteissa ylimalkaan harvinaisia (Iso-Koivisto 1988).

Nyky-yleiskielen nesessiivirakenteista runsaat puolet on *on tehtävä* -tyyppisiä, kun taas Lauseopin arkiston murreaineistossa rakenne on savolaismurteita lukuun ottamatta pientaajuinen. 1700-luvun aineistossa välttämättömyyttä ilmaisevia *on tehtävä* -rakenteita löytyy ennen kaikkea pohjalaisten Christfrid Gananderin ja Thomas Stenbäckin teksteistä sekä eräiden 1800-luvun almanakkojen liitekirjoituksista, joiden kielenparsi viittaa pohjalaiseen tai savolaiseen kirjoittajaan (ks. näytteitä 1 ja 2). Gananderin sanakirjan *on tehtävä* -rakenteiden ruotsinnokset on tulkittava lähinnä velvollisuutta tai välttämättömyyttä ilmaiseviksi: *bör ~ skull ~ är att* + infinitiivi. Sanakirjasta on peräisin myös tämän kirjoituksen otsikossa esiintyvä kiistattomasti nesessiivinen rakenne *Mitäs siis silloin on tehtävä?* 'vad skall man då göra' (ks. myös näytejaksoa 1a). Nykyisissä pohjalaismurteissa tämä rakenne ei ole sen yleisempi kuin muissakaan murteissa, ja Iso-Koiviston tutkimuksen (1988) samoin kuin Lauseopin arkiston kokoelmien perusteella rakenne näyttäisi puuttuvan Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteista (ks. myös Pekkarinen 2002: 437). Lienee mahdollista, että leksikografi Gananderin luontevat nesessiiviset *on tehtävä* -rakenteet selittyvät hänen perehtyneisyydestään itämurteisiin (vrt. Forsman Svensson 1998: 26—33).

Varhemman kirjasuomen *on tehtävä* -rakenteen päällekkäiset funktiot ovat ilmeisesti eriytyneet vasta nykysuomen kaudella (vrt. Pekkarinen 2002: 441—442). Kehityksen motivaationa on Ikolan (1959) ja hänen teorioihinsa nojaavan Iso-Koiviston (1988) mukaan ollut tarve välttää monitulkintaisuutta. Nesessiivirakenteeksi¹¹ on yksinomaistunut *on tehtävä* -tyyppi, mahdollisuusrakenteeksi puolestaan tyyppi *on tehtävissä*, josta on 1700-luvun aineistossa vain muutama näyte. 1700-luvun teksteissä lähinnä mahdollisuutta ilmaisevien essiivipartisiippien funktioksi on nykysuomessa vakiintunut teon alaisuuden ilmaiseminen (esim. *Ajantietoja on myytävänä Stockholmissa*; ks. näytejaksoa 7). Murteissa *on tehtävä* -tyypillä on satunnaisesti muukin kuin nesessiivinen funktio, yleiskielessä rakenne ilmaisee pelkästään välttämättömyyttä.

¹¹ Välttämättömyysrakenteen ekspansiosta ja vakiintumisesta kirjasuomeen ks. Pekkarinen 2002.

KIRJALLISUUTTA

- AEJMEAEUS, JOHAN 1788: *Se suuri kysymys*. Ruumissaarna. Wasa.
- AHF1700 = Acta Historica Fennica. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus [korpus.wanhasuomi].
- Almanakat 1705—1835. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- AS1700 = 1700-luvun asetustekstejä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus [korpus.wanhasuomi].
- CHYDENIUS, ANDREAS 1786: *Puhet, Kronobyn Mestaus paikalla pidetty*. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- CHYDENIUS, JACOB 1788: *Yhden Ewangeliumin Opettajan Kerskaus*. Erik Frosteruksen ruumissaarna. Wasa. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 1990. *Vanhinta kirjasuomea 4*. 1600-luvun lauseoppia. Käsikirjoite. Institutionen för finska, Umeå universitet.
- 1992: *Vanhan kirjasuomen nominaalirakenteista*. Stockholm Studies in Finnish Language and Literature 8. Uppsala universitet: Reprocentralen HSC.
- 1998: “Tuleppas siihen nenäilemään.” Pragmaattiset liitepartikkelit 1600- ja 1700-luvun diskurssissa. — *Muotoja ja merkityksiä vanhasta suomesta nykysuomeen* s. 1—35. Institutionen för finska, Umeå universitet.
- 2001: Partitiivipredikatiivi varhaisnykysuomen kynnyksellä. *Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora* 41 s. 46—54. Oulun yliopisto.
- FROSTERUS, JUHANA 1791: *Hyödyllinen Huwitus Luomisen Töistä*. Turusa.
- GANANDER, CHRISTFRID 1783: *Suomalaiset Arwotuxet, Wastausten kansa*. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- 1784: *Udempia uloswalituita Satuja*. Kootut, ja Suomexi tulkitut Wuonna 1783 Christfrid Gananderilda. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- 1787: *Nytt Finskt Lexicon*. Alkuperäiskäsikirjoituksesta ja sen näköispainoksesta toimittanut Liisa Nuutinen. SKST 676, KKTK:n julkaisuja 95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1997.
- HAKULINEN, AULI & KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKST 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HOLMBOM, HENR[IK] 1780: *Puhe, Pidetty — Karl Magnus Fägerhornin Puolesta, Yliwieskan Kappelikunnasa Kalajoen Pitäjäsä*. Wasasa. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- IKOLA, OSMO 1959: Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä. *Sananjalka* 1 s. 39—60. Turku.
- 1974: *Lauseenvastikeoppia*. Tietolipas 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- IPK 1989 = IKOLA, OSMO & PALOMÄKI, ULLA & KOITTO, ANNA-KAISA: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. SKST 511. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISO-KOIVISTO, MATTI 1988: *Passiivin I. partisiipin sisältävä nesessiivirakenne suomen murteissa*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KKTK = Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- KOIVISTO, HELINÄ 1987: *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. SKST 474. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAIHIANDER, JOHAN 1767 [painovuosi 1768]: *Yxi Jumalalda opetettu Cuolewaisuden tutkindo*. Ruumissaarna. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- LITHOVIUS, ISAAC 1765: *Rippi-Schoulu, Ja Kingeri-Lugut, Eli Kysymyset*. Turusa. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- LIZELIUS, ANTTI 1775—1776: *Suomenkieliset Tieto-Sanomat*. Näköispainos samannimisestä lehdestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Tyrvään Sanomat Oy. Vammala 1994.
- NUUTINEN, LIISA (toim.) 1997: *Christfrid Gananderin Nytt Finskt Lexicon*. Hakemisto. SKST 688, KKTK:n julkaisuja 100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PAZELIUS, MATTHIAS 1764: *Christillinen Walmistus Mieluiseen ja Autualliseen Cuolemaan*. Ruumissaarna. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- PEKKARINEN, HELI 1997: *Kieliopillistuva olla tehtävissä* –tyyppi. Lokatiiviadverbista mahdollisuusrakenteeksi. — Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*. *Kieli* 12 s. 66—88. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1998: *Monen tason uudelleenjäsenystä*. Esitelmä XXV Kielitieteen päivillä Tampereella 15. —16. toukokuuta 1998.
- 2002: *Murteiden sopupeli. Välttämättömyysrakenteen vakiintuminen kirjakieleen*. — Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset*. SKST 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- POPPIUS, HENRIK 1781: *Wanhurskan Rohkeus Kuolemasa*. Ruumissaarna. Wasa. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- RWL1759 = *Ruotzin Waldacunnan Laki 1759*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus [korpus.wanhasuomi].
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- STENBÄCK, THOMAS 1750: *Se cuoleman catkeruden makeuttawa Jumalan Lasten Autuus*. Ruumissaarna. Stockholmis. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.

— 1771: *Wanhurskauden Catomatoin Cunnia-Kruunu* (muistopuhe kuningas Adolf Fredrikin hautauspäivänä). Stockholmissa. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.

WEGELIUS, JUHANA 1777: *Yxi Tarpellinen Coetus ja Tutkistelemus Rippi-Wäen Canssa*.

Stockholmissa. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.

VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja* I—II. Toim. LAHJA-IRENE HELLEMAA, ANJA JUSSILA, ESKO KOIVUSALO & RIITTA PALKKI. KKTK:n julkaisuja 33. Helsinki: Painatuskeskus 1985, 1994.